

OTTHON

– egy téma (n)osztalgikus reflexiójához
a kortárs szlovák prózában

Irásomban az utolsó években született szlovák prózai művekre összpontosítok, amelyekben központi témaként jelenik meg az *otthon és külföld konfrontálódása* és az ezzel kapcsolatos problémák megoldására való kísérlet az önismeret, a kulturális, nyelvi és faji identitás, az egyén, család és társadalom kapcsolatának kontextusában. Az otthon egy olyan tematizációja érdekel, amelyik annak *hiányát* emeli ki – ennek a deficitnek az okozója az idő múlása (ilyenkor általában a gyerekkorra való visszaemlékezéssel van dolgunk)¹ és a térbeli távolság vagy ezek kombinációja. Az ezzel a témával foglalkozó írások az utóbbi időben széleskörű irodalomkritikai és publicisztikai reflexiókat váltottak ki, ameltt a szereplőknek az otthonhoz fűződő viszonya jelentős problémaként jelent meg több recenzióban is².

A (n)osztalgia mint a jelen kritikájának módja?

A megfelelően kontrasztos háttér az otthonról való gondolkodáshoz mindig is a téridő, vagyis az út kronotoposza alakította (Mihail Bahtyin), szoros ösz-

szefüggésben az iniciációval és a személyes identitással. Példákat erre találhatunk a teljes újkori szlovák prózairodalomban, kezdve Jozef Ignác Bajza *René mládenca prihody a skúsenosti* (Az ifjú René kalandjai és tapasztalatai, 1785) című regényével, egészen Svetlana Žuchová, Michaela Rosová vagy Zuska Kepplová³ prózájáig, amelyek jól illusztrálják az otthon és az út iniciációjának az idők során végbement tematizációját. Az otthon problémája nem csupán a szlovák kortárs próza jellemző témájaként jelenik meg. Ezzel, és a körülötte felmerülő egyéb kérdéskörökkel (a nosztalgiával és ennek a specifikusan posztoszocialista verziójával, az „osztalgiával”) együtt a művészeti és elméleti reflexiók tárgyává váltak a vizuális művészetek területén is.⁴ Például a képzőművészek legfiatalabb generációjának egyik fő képviselője, Tomáš Džadoň (1981) installációinak egész sorozatában (pl. *Monument ľudovej architektúry* [A népi architektúra monumentalitása], 2006, *Ytong piece*, 2007, *Sídliisko Ždiar* [Ždiar lakótelep], 2008) a szocialista panelház és a hagyományos népi faépítészet ellentéteit dolgozza fel szisztematikusan. Vizsgálja a tradíció kérdését és a kulturális emlékezet nosztalgiai struktúráit a legrégebbi folklórrétegekben csakúgy, mint az „osztalgikus”, posztoszocialista emlékezetben. Az individuális és a kollektív identitás kérdéseinek ilyen jellegű kritikai újragondolása azon generáció képviselői által, akik a gyerekkorukat a „létező” szocializ-

mus idején, korai ifjúságukat a 20. század kilencvenes éveiben élték meg – amikor a hatalmi elit meglehetősen agresszíven mozgósította a nemzeti identitás-építés folklórnacionalista verzióját –, korántsem csak Džadoň művészetét köti össze a fiatal szlovák prózarendenciákkal. Džadoňhoz hasonlóan a „Husák gyermekei” generációjához tartozó írók köre is feltűnően sokat foglalkozik a (n)osztalgia jelenségével, amelyet a kulturális identitás keresésének egyik eszközeként használnak a posztszocialista térben.

A nosztalgia (ered. ógör. *nostos* – vágyakozás az otthon után; *algos* – fájdalom) speciálisan közép-kelet-európai variánsa, az osztalgia (ném. der Ost – kelet, illetve „Ossi” – beszélt nyelvi kifejezés az Német Demokratikus Köztársaság lakosaira) kifejezés a rendszerváltás után, 1989-ben viszonylag gyorsan megjelent a posztszocialista területeken. Monika Rydiger szerint például az NDK iránt érzett nosztalgia az „Ossi” számára tulajdonképpen egyfajta kíséret a múlttal való leszámolásra, illetve a saját jelen értékeire és identitásukra való ráébresztés eszköze.⁵ A nosztalgia kritikusaival (pl. Christopher Lasch történész, szocialista filozófus) ellentétben – akik a nosztalgikus emlékezet szelektív voltát emelik ki, tehát azt tulajdonképpen csak romantikus, idealizáló ráakodásoknak tekintik, amelynek valós funkciója abban rejlik, hogy elterelje a figyelmet a jelen realitásáról – Rydiger a (n)osztalgiaát egyfajta kulturális védekezési mechanizmusként interpretálja. Hasonlóképpen értékeli ez a jelenséget Svetlana Boym elméleti kutató (a *The Future of Nostalgia* monográfia szerzője) is, aki ugyan azt mondja, hogy a múlttal való nosztalgikus hozzáállás az „újrakeverés” metódusával dolgozik (tehát kiválasztó, remixjellegű), viszont szerintük többek között egy ellenreakcióról is szó van, amelyet a jelen embere ad a virtuális világ gyors működésére – a nosztalgia vágyakozás az egység után, egy fragmentált világban.⁶ Más teoretikusok is figyelmeztetnek rá, hogy a nosztalgia fenoménje sokkal inkább a jelenünk értékelésével függ össze, mint a múltunkéval, ugyanis a nosztalgia valójában visszatekintés a múltba, a jelenből hiányzó értékekre. (pl. Linda Hutcheon)

Az említett kérdéskör irányában megmutatózó nagy érdeklődés nem csak a szlovák irodalomban végbemenő szerkezeti változásokkal függ össze, hanem sokkal inkább egy szélesebb szocio-politikai kontextussal, amelyben a szlovák irodalom elhelyezkedik (gondolok itt főként a posztszocialista társadalom gazdasági és szociális változásaira, az európai struktúrába való belépésre, az emigrációra stb.). Ahogy már a bevezetésben utaltam rá, a hazának és határainak problémái nem csupán tematológiai jelleggel rendelkeznek, hanem a kortárs szlovák irodalom generációs és műfaji-műnemi tényezőivel is össz-

szefüggnek. Ahogy Zoltán Rédey az aktuális civilizációs jelenségekre reflektálva megjegyzi: az idősebb prózaírók nemzedék képviselői „témáikban előszere-tettel térnek vissza a totalitárius múltba és ragadják meg írásaikban a hetvenes évek normalizációjának időszakát”.⁷ Ez a túlsúlyban lévő *retrospektív* optika hatással van azon témakörökhöz való viszonyulásukra is, amelyekre írásomban fókuszálok. Ebben az esetben a külföld (az idegen) és az otthon (a saját) kapcsolatát tekintve nem csupán a korszakváltozások érdekesek, hanem az aktuális generációs különbségek is.

Generációs azonosságok és különbségek a téma feldolgozásában

Az említett generáció szövegeihez talán Pavel Vilikovskýnak a haza jelenségéről és a nemzeti identitásról szóló kritikai analízisei állnak a legközelebb (a *Posledný kôň v Pompeji* [Az utolsó pompeji ló] című regényének vagy a *Pes na ceste* [Kutya az úton] novelláinak főszereplőiben az utazás és az idegenben tartózkodás inkább a világban érzett otthontalanság tartós élményét váltja ki). Ha összehasonlítjuk őket, rájövünk, hogy a párhuzamosan alkotó írógenerációk is egymástól határozottan eltérő felhangot adnak a témának. Vilikovský a *Kutya az útonban* (2010) a 20. század kilencvenes éveiből merít valóságmomentumokat, és ezekkel rendezi a viszonyát kritikusán. A könyv esszéisztikus szövegrészleteinek társadalmi légkörét egy, a korszak szempontjából fontos küzdelem határozza meg, a zárt típusú társadalom nyitottá alakításának érdekében folytatott küzdelem – megmérkőzés ez a régi kommunista elittel és a mečiari nacionalizmussal. Helyenként a szövegben egy még régebbi időszak, a normalizáció kora és annak társadalmi klímája aktualizálódik, amelyvel szemben Vilikovský nyilvánvaló ironikus ellenzékben volt (említsük itt meg az író azon szimbolikus gesztusát, hogy a normalizációs években íróként elhallgatott). A „szürke zónából” származó ember normalizációs időkbeli belső ellenállásának éppen ebben a szellemében kommentálja a kiadó szerkesztője – az 1989 után játszódó novella történetének elbeszélője – két szlovák író véleményét és viselkedését, akiket Passauban, a német városban kísért egy irodalmi rendezvényen. Vilikovský ezen prózája egyfajta „ön-gyarmatosító” (ön)ironikus elbeszélői gesztusból in-

dul ki, amely felfedi a szlovák társadalom xenofób és heterofób vonásait, és minimum közvetett módon respektálja – egyszerűsítsük úgy – Nyugat-Európa egyfajta kulturális fölényét. Az aktuális szituáció ettől már merőben eltér, ugyanis az otthon (a hazai) és a külföld (az idegen) kapcsolatának ezen aspektusai a debütánsok prózájában marginalizálódnak, az írók és szereplőik számára már korántsem annyira meghatározó, hogy mit gondolnak Szlovákiáról annak határain túl, sokkal inkább az a kérdés bizonyul sürgetőnek, hogy „mi magunk” mit gondolunk saját magunkról, egy hazánk határain túl megélt élet tanulságaival. Nem a nacionalizmus felélesztéséről van most szó – ami Vilikovský kritikájának egyik elsődleges célpontja –, hanem sokkal inkább a fellépő generáció „kommunikációs öntudatának” természetes, kulturálisan-társadalmilag feltételezett növekedéséről a „határon túli” kultúrával szemben, amivel összefüggnek az arra adott kritikai reflexióik is. Időközben egészen másfajta problémák merültek fel a szlovákok újkori külföldre vándorlásával kapcsolatban: a kultúrák közötti konfliktusok, a szociális kirekesztés, a családok széthullása, az egzisztenciális magányérzése, az „élet értelme” a hosszú távú szociális elszigeteltség állapotában.

A legfiatalabb prózageneráció már „finomít” is Vilikovský kritikus „öngyarmatosító gesztusán”. A szlovák kulturális teret célba vevő egyértelmű ironizálás helyett inkább azokra az előnyökre, problémákra és kudarcokra mutat rá, amelyeket Szlovákia európai viszonyokra történt politikai, szociális és kulturális adaptálása hívott elő. Leginkább a szociális különbségek leküzdéséről, a különböző szimbolikus határokról (Zuška Kepplová, Alexandra Salmela), valamint a személyes vagy csoportidentitás újradefiniálásáról (Michaela Rosová, Maroš Krajňak, Peter Balko) van itt szó. Ezeknek a „műveleteknek” az eszköze lesz aztán természetesen az az irodalmi szereplő, aki idegenné válik a saját anyaországában, mert „egy idegen embercsoport pontosan az a feltételezett opozíció, amelyre saját csoportunknak szüksége van identitásának, összetartásának, belső szolidaritásának és érzelmi biztonságának kialakulásához”.⁸ Tehát míg Vilikovský említett prózáinak szereplői az otthonukhoz fűződő viszonyukban a bernhardi „gyűlöletes szeretet” és érzelmi közöny között örlődnek, addig az az alapvető narratív szemlélet, amellyel a legfiatalabb írógeneráció ezt a témát ábrázolja, a – gyakran rejtett – tág értelemben vett nosztalgia (pl. Michaela Rosová *Dandy* című novellájában). Svetlana Boym a nosztalgiaát többek között a „kapitalista” időhiányra adott reakciónak tartja,⁹ a mai diákok *dandizmusát* – amellyel európai egyetemekre jelentkeznek cserediákként – interpretálhatjuk a jelen világra adott védekező reakcióként. Rosová főszereplőinek „extrava-

ganciáját” éppen a fölösleges szabadidő exkluzivitása adja egy olyan korszakban, amelyet – éppen ellenkezőleg – a gazdasági eredményesség szünet nélküli mérése jellemez.

A legfiatalabb prózáíró generáció magától értetődő és mindennapi tapasztalata a külfölddel és az „idegenséggel” lényegesen befolyásolja a szülőföldhöz, az anyanyelvhez és az otthonhoz fűződő viszonyukat is. Zuška Kepplovát például sokkal kevésbé érdeklik a szociális és nyelvi kötelékeiből kiszakított ember belső tapasztalatai, mint a nemzeti mítoszokon való ironizálás, azok leleplezése, vagy a novemberi események utáni Szlovákia „kommunális” depresszióérzésének realitása, elbeszéléseiben az empátia van túlsúlyban a távolságtartással szemben, és az ebből következő figyelem a másságot, az idegenséget érintő emberi tapasztalat pszichológiai aspektusai iránt. Mondhatjuk azt, hogy a tág értelemben vett emberi boldogság problémája aktualizálódik itt, amely legutóbb a hatvanas évek szlovák irodalmában volt jelen ennyire kifejezően, az egzisztencialista próza megjelenésének idején. Nemcsak Kepplovánál, hanem ezen generáció képviselőinek nagy részénél is a „hogyan”-ról a „mit”-re helyeződik át a hangsúly (a 20. század kilencvenes éveiben a narratívákkal és az írói énnel való kísérletezés, illetve a posztmodern szövegjátékok széles spektrumának jelenléte volt meghatározó).

Bár az otthon témája az elszigeteltség érzetével és a külföldhöz történő hosszan tartó hozzáidomulással nem új a szlovák irodalom számára – megjelent Irena Bežná és Dušan Šimko emigráns irodalmában is –, viszont az utóbbi években még erősebben tör utat magának. Szociológiai szempontból egy természetes jelenségről van szó, ennek a – korábban már említett – generációs tapasztalatnak része a kétféle, bár mindig deficites boldogságérzés: vagy múltbeli jelenségként, vagy a horizonton feltűnő, elérendő célként tekintenek rá. Zygmunt Bauman szavaival élve: „a környezetére vonatkozó megbízható ismeretek nem teszik az embert boldoggá, de a normális, a „természetes”, a „támadhatatlan” és a „nélkülözhetetlen” mércéjével szolgálnak. (...) Rögtön azután, hogy valami ismeretlen történt, (ugyan csupán retrospektíven) az ismert is átalakult a boldogság megtestesítőjévé: amint a megbízhatóan ismerős támadást szenvedett, úgy kezdett működni, mintha addig maga lett volna a boldogság”.¹⁰ Ebben a kontextusban érdemes vizsgálni Kepplová *Buchty švabachom* (Bukta gót betűkkel) című könyvét is. Minden elbeszélésében szerepet játszik az otthon elhagyása, a különféleképpen motivált kiszakadás az ismert környezetből, a saját életünk megváltoztatásáért folytatott küzdelem. Viszont a szerző írásmódjára ugyanilyen mértékben jellemző, ahogy ez irányú erőfeszítései-

ket véghez viszik a szereplői: a történetekben mindig jelen van a kudarc vagy minimum a rezignátság érzése, a szomorúság. A világ – ami első látásra vonzó és nyitott – Kepplová szereplői számára többé-kevésbé az otthon iránti nosztalgikus érzések forrásává válik, amelyek ugyan a hazatéréssel vagy egy postai küldeménnyel áthidalhatóak, de egyben nehezen leküzdhető frusztrációt is okoznak. Ebből kifolyólag könyvének alaptémája egy idegenben magányos fiatal ember *tapasztalata* – prózairói alapelve pedig ezeknek a tapasztalatoknak a *variációja* különböző környezetben és kiindulási helyzetben. Az idegen környezethez való pszichikai és szociális adaptáció problémája Svetlana Žuchová műveinek is egyik központi témája (*Yesim* című novellájának és *Zlodeji a svedkovia* [Bűnözők és szemtanúk] című regényének), az ő érdeklődésének fókuszában az otthon nélküli ember pszichológiája és az emigráns közösségekben létrejövő emberi kapcsolatok részletes vizsgálata áll. Szereplőinek gondolatai folyamatosan két világ között mozognak: a régi haza és a befogadó ország között, ahol bár megtapasztalják a szociális kirekesztettség érzését – mégis félnek onnan elmenni, hogy utána saját maguk és a környezetük előtt kelljen bevallaniuk saját kudarcukat.¹¹ A társadalmi kötelékek gyengülése külföldön betegségek és aszociális jelenségek okozója Ivana Dobrákovová (*Bellevue* című regénye) és Michaela Rosová (*Dandy* című novellája) prózájában is.

A régió, a nyelv és az etnicitás reflexiója

Az otthonnal kapcsolatban a szlovák próza olvasóiban felmerülhet a téma még egy, nem elhanyagolható változata is – gondolok itt azokra a szerzőkre, akik a regionális jellegzetességek különböző típusaival foglalkoznak műveikben: elég megemlítenünk Rudolf Slobodát és az ő Dévényújfaluját (Devínska Nová Ves) vagy Vincent Šikulát, aki művészi világát a Kis-Kárpátok falvaiba és kisvárosaiba helyezte, Ladislav Balleket a déli, szlovák–magyar határon fekvő kisvárosával, *Palánkkal*¹², és Milan Zelinkát vagy Ján Patarákot a keleti határon. Ezeknél az íróknál az otthon motívuma gyakran kapcsolódik össze a gyerekkor költői emlékezetével.¹³ (A magyar nyelvű, Szlovákiában élő írók közül ebben a kontextusban mindenképpen meg kell említenünk Grendel Lajost és Hunčík Pétert, a roma szerzők közül Elena Lackovát.) Ezt a „regionális paradigmát” akti-

vizálja Ján Púček is *Kameň v kameni* (Kő a kőben) című debütáló elbeszéléskötetében és Peter Balko *Vtedy v Lošonci* (Akkor Loшонcon) című könyvében. Ettől teljesen eltérő módon közelít *Carpathia* című novellájában az otthon kérdéséhez Maroš Krajňák, aki a kárpátokbeli ruszin etnikum kulturális rétegzettségének problémáját tematizálja, közelebből annak kulturális átírását és alárendelését a domináns (szlovák) kultúrának. Bár az elbeszélő már nem él a saját szülőföldjén, mégis erős szálakkal kötődik hozzá. Nem csupán a saját családi hátteréhez és barátaihoz, hanem a történelméhez és a tágabban értelmezett kultúrájához is. Az elbeszélő úgy „lép színre”, mint a nemzete története iránt érdeklődő amatőr, mint családfakutató, fotográfus, turista, gyermekkor helyszínének szakértője, aki bár nosztalgikusan-fájdalmasan szereti hazáját, mégis folyamatosan szembesül annak egyáltalán nem hízelgő állapotával, és szkeptikus a jövőjével kapcsolatban, ami az emberek és az általuk beszélt nyelv perspektíváját illeti. Ez az útleíró, vagy inkább helyleíró próza szorosan kapcsolódik az ezen a területen elhelyezkedő ruszin falvak egész 20. századi történelméhez, egyszerűen mondva: „egy régi világ képéről” van itt szó, nosztalgikus búcsúról egy lassan eltűnő néptől és nyelvtől. A régióhoz kötöttség tulajdonképpen már a narratíva területén megjelenik, ahol fontos szerepet játszik a népi rémtörténet, a *gyilkosballada*. Krajňák *gyilkosballadái* viszont nincsenek a régmúltba ágyazva, történetüket a második világháborúból merítik, olyan témákat érintve, mint az etnikai tisztogatás jellegű kitelepítések vagy a ruszinok politikai szétszakítása. Nem csak tematikailag, hanem tipológiai szempontból is feltűnik itt a nyilvánvaló összefüggés Václav Pankovčín vagy Ján Patarák prózájával (utóbbinak főleg a *Prvý rok mieru* [A béke első éve] című könyvével). Krajňák vágástechnikája, dokumentumok és fikciók váltakoztatása és a narratíva nagyon is szabad szerveződése, tehát a szinte mozaikszerű epizódsorok erősen kötődnek Peter Kerekes *Ladomírske moritáty a legendy* (Ladomíri gyilkosballadák és legendák, 1998) című dokumentumfilmjéhez is. A ruszinok – mint olyan kisebbség, amely nem csupán az asszimiláció hagyományos formái, hanem az életükbe közvetlenül beavatkozó különféle politikai-gazdasági döntések is fenyegetnek – témája még korábban a művészi és a dokumentumfotózásban is megjelent. A 20. század nyolcvanas éveitől kezdődően mindenekelőtt Tomáš Leňo és Jozef Ondzik fotóművészetének vált alapvető témájává a Szlovákia északkeleti hegyvidékein és fennsíkain folyó élet. Az ő munkájukhoz kötődött Lucia Nimcová is, aki a poprádófalui (Starina) áttelepített ruszinokról szóló dokumentumfotó-projektjében a tradíció kérdésére, annak megmaradásá-

ra és visszahúzóására helyezte a hangsúlyt. A projekt eredménye egy csoportos kiállítás lett az eperjesi Šariš galériában 2006-ban, melynek ő volt a kurátora, valamint egy könyves publikáció *Rusnaci* (Ruszinok) címmel.¹⁴

Összegzés

Az otthonról való gondolkodás – a legfiatalabb prózáírói generációra jellemző módon, a másságról szóló tapasztalatokon keresztül – egyfajta önmegerősítésként funkcionál. Az otthon és önmagunk megértése

témájának problematikus megragadásában jelentős szerepet kap az út kronotoposza és a külföldön való tartózkodás is. Nem szabad figyelmen kívül hagyni viszont az otthon – mint nyelvi és területi szempontból körülhatárolt környezet – értelmezésének a korcsoportra jellemző kibővítését sem. Továbbá érvényes megállapítás az is, hogy az elbeszélés nosztalgikus módja nem jelez automatikusan idealizált múltfelfogást, viszont képes a jelentésváltoztatás funkcióját ellátni abban az értelemben, hogy általa a mostani hiányérzetek, szituációk és témák „metonimikusan”, fordított előjellel, és a múltba helyezve ábrázolódnak. A nosztalgia tehát, az ironikus és az önironikus írói eljárásokkal, a jelen kritikájának művészi kifejezőeszköze lehet. ■ ■ ■

Szabó Lovas Emőke fordítása

JEGYZETEK

- 1 Szlovákia kortárs szépirodalmi termésében az otthon témája Irena Bežná *Na slepačích krídlach* (Csirkeszárnyakon, 2008) című prózájában az emlékeiben megbízhatatlan gyermek perspektívájából jelenik meg. A könyvben az író a 20. század ötvenes éveinek politikai folyamataihoz tér vissza. Más módon, a bevándorlás témáját feldolgozva reflektál otthon és külföld kapcsolatára az író *Nevdāčnā cudzinka* (Hálátlan idegen, 2015) című regénye.
- 2 Lásd pl. Vladimír Barborík 2012, Radoslav Passia 2011, Zora Prušková 2011, Ivana Taranenková 2011 stb.
- 3 Nem vesszük ezúttal figyelembe a szlovák próza-irodalom ötvenes években született középgenerációját, akiknek az individuális és szociokulturális identitás és a „határon túli” élet konfrontációjára való reflektálás nem vált központi témájává. Ezen időszak prózájának a fő, a recenziókban leginkább emlegetett áramlata a posztmodern intertextualitás volt (Vladimír Balla, Tomáš Horváth, Peter Macsovszky, Marek Vadas és mások). Ez nem jelenti azt, hogy az útleíró vagy az idegen országok realitásával foglalkozó könyvek teljesen hiányoztak volna a középgeneráció prózaírói köréből, máshová helyezték viszont a hangsúlyt. Figyelmüket mondjuk az ontologikus (vallási-meditatív) utazás jelenségére (Ján Litvák Indiája) vagy az egzotikus tájak „mágikusságára” (Marek Vadas Afrika-ábrázolása) irányították. Konkrét példa ezekre Ján Litvák *Gandžasan* című (1999) vagy Marek Vadas *Rozprávky z čiernej Afriky* (Mesék a fekete Afrikából, 2004) és *Liečiteľa* (Gyógyítók, 2006) című könyvei. Ebben az értelemben a legfiatalabb generáció inkább a 20. század hatvanas éveiben született prózáírók problémafelvetésével teremt kapcsolatot.
- 4 Lásd pl. Gabriela Kisová, Ivana Komanická és Pavol Fabuš elméleti írásait a *Home Edition* kiállítás katalógusában, melyek célja volt „reflektálni a mai mindennapiságra, a hétköznapi élet időtlen nyugalmára, amit otthonnak hívunk” (Gabriela KISOVÁ – Ivana KOMANICKÁ, 2011, 3.)
- 5 Uo. 74.
- 6 Lásd Svetlana BOYM, 2001, xiii–xix.
- 7 Zoltán RÉDEY, 2007, 35. Pavel Vilikovský mellett a szlovák kontextusban érdemes megemlíteni még Juraj Bindzárt (*Bez dúhy* [Szivárvány nélkül], 2011), illetve a magyar nyelven író Grendel Lajost vagy Hunčík Pétert.
- 8 Zygmunt BAUMANN – Tim MAY, 2010, 44.
- 9 Svetlana BOYM, 2001, xv.
- 10 Zygmunt BAUMAN, 2010, 54–55.
- 11 Vladimír Barborík Svetlana Žuchová *Zlodeji a švedkovia* című könyvéről szóló recenziójában írja: „Az otthon, illetve annak hiánya a könyv meghatározó témái. Žuchová egyike azon szerzőknek, akiknek sikerült megragadniuk korunk egyik jellegzetes tünetét. Engedjük meg, hogy ezt az állapotot hajléktalanságnak nevezhesük, azzal együtt, hogy ennek korántsem kell egyben fedélnélküliséget is jelentenie.” (Vladimír BARBORÍK, 2011, 17.)
- 12 A szerző Ipolyáság török erődítményjellegére és határmelléki elhelyezkedésére utal – a ford. megj.
- 13 Hasonló eljárást használ Mária Kopcsay is, az ő prózáiban is központi helyet kap az otthon és a család motívuma. A *Domov* (Otthon) című regényében például egy tipikusan *kopcsays* főszereplőt jelenít meg, egy középkori, deprimált-outsider férfit a novemberi események utáni kapitalizmus korszakában.
- 14 Lucia NIMCOVÁ, 2006.

- Barborík, Vladimír. Ja: jedna (jediná?) podoba súčasnej prózy: (Kepplová – Kopcsay – Modrovich – Piusi – Rosová). In: *Romboid*, XLVII. évf., 2012, 7. sz., 50–55.
- Barborík, Vladimír: Nesamozrejmosť domova. In: *Romboid*, XLVI. évf., 2011, 6. sz., 16–21.
- Bauman, Zygmunt: *Umění života*. Přel. Zuzana Gabajová. Praha: Academia, 2010.
- Bauman, Zygmunt – May, Tim: *Myslet sociologicky: netradiční uvedení do sociologie*. Přel. Jana Ogrocká. Praha: Sociologické nakladatelství (Slon), 2010.
- Boym, Svetlana: *The Future of Nostalgia*. New York: Basic Books, 2001.
- Fabuš, Palo: Tomáš Džadoň: vůle k tradici a obrazy nostalgie. In: *Umělec* 1/2010., [18. 1. 2013]: https://www.divus.cz/umelec/article_page.php?item=1554.
- Hutcheon, Linda: *Irony, Nostalgia and the Postmodern.*, [18. 1. 2013]: <http://www.library.utoronto.ca/utel/criticism/hutchinp.html#N25> (1998).
- Kisová, Gabriela – Komanická, Ivana (ed.): *Home edition*. Banská Bystrica: Stredoslovenská galéria, 2011.
- Lasch, Christopher: *The True and Only Heaven. Progress and Its Critics*. New York – London: W. W. Norton, 1991.
- Németh, Ilona – Komanická, Ivana: V galérii politicky o politických témach (rozhovor). In: *Romboid*, XLVII. évf., 2012, 5–6. sz., 15–20.
- Rédey, Zoltán: *Súčasná slovenská próza v kontexte civilizačno-kultúrnych premien*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, 2007.
- Passia, Radoslav: Skúsenosť s iným. In: *Romboid*, XLVI. évf., 2011, 9–10. sz., 13–16.
- Prušková, Zora: Stratení v textoch, vynájdení v jazyku. In: *Romboid*, XLVI. évf., 2011, 9–10. sz., 13–16.
- Rydiger, Monika: Ostalgiczny stan umysłu. In: *Herito (Kraków)*, 7. sz. (2012), 70–78.
- Suchánková, Miriam: Škoda dobrého príbehu. In: *Romboid*, XLVI. évf., 2011, 6. sz., 16–21.
- Taranenková, Ivana: O nostalgii nomádov. In: *Pravda*, XXI. évf., 2011, 215. sz., 32.
- Taranenková, Ivana: Znovité monológy z periférie. In: *Pravda*, XXII. évf., 2012, 215. sz., 37.

FORRÁSOK

Balko, Peter: <i>Vtedy v Lošonci</i> . Levice: KK Bagala, 2015.	Krajňak, Maroš: <i>Carpathia</i> . Bratislava: Trio Publishing Group, 2011.	Alexandra Salmela a Silvia Žilinská. Bratislava: Q111, 2011.
Brežná, Irena: <i>Na slepáčich krídlach</i> . Bratislava: Aspekt, 2008.	Leňo, Tomáš – Ondžik, Jozef: <i>Русины – Rusíni – Rusyns</i> . Bratislava: Vydavateľstvo O.K.O, 2012.	Vilikovský, Pavel: <i>Pes na ceste</i> . Bratislava: Kalligram, 2010.
Brežná, Irena: <i>Nevďačná cudzinka</i> . Bratislava: Aspekt, 2015.	Nimcová, Lucia a kol.: <i>Rusnáci</i> . Humenné: CEE PhotoFund, 2006.	Vilikovský, Pavel: <i>Posledný kôň Pompejí</i> . Bratislava: Slovenský spisovateľ, 2001.
Dobrákovová, Ivana: <i>Bellevue</i> . Bratislava: Marenčin PT, 2010.	Púček, Ján: <i>Kameň v kameni</i> . Ivanka pri Dunaji: F. R. & G., 2012.	Žuchová, Svetlana: <i>Yesim</i> . Levice: KK Bagala, 2006.
Kepplová, Zuzka: <i>Buchty švabachom</i> . Bratislava: KK Bagala a literarnyklub.sk, 2011.	Rosová, Michaela: <i>Dandy</i> . Bratislava: KK Bagala a literarnyklub.sk, 2011.	Žuchová, Svetlana: <i>Zlodeji a svedkovia</i> . Bratislava: Marenčin PT, 2011.
Kopcsay, Mária: <i>Domov</i> . Levice: KK Bagala, L.C.A. Publishers Group, 2005.	Salmela, Alexandra: <i>27 čiže smrť robí umelca</i> . Preložili	

Radoslav Passia (1977) – a pozsonyi Szlovák Tudományos Akadémia Szlovák Irodalmi Intézetének munkatársa, kutatási területe a szlovák kortárs irodalom. 2010 és 2015 között a *Romboid* irodalomkritikai folyóirat főszerkesztője volt.